

בעקבות דמויות מופת במורשת העם

הרמב"ן

"במקום שאליו אני הולך היו רבים כבר לפני. השאירו שביל, השאירו עץ, השאירו
אבן לרגלי, ומה אני אשאיר אחרי, האם אשאיר איזה דבר?" יורם טהרלב

רמב"ן (רבי משה בן נחמן)

משך השיעור: 30 דקות

הגורם המעביר: מפקד

קהל היעד: כלל צה"ל

רציונאל:

למפקד/ת: הרמב"ן - רבי משה בן נחמן היה תלמיד חכם חשוב ומפורסם בספרד לפני כשמונה מאות שנה, שעסק בהלכה, בהגות ובקבלה. והיה מנהיג יהודי ספרד. מערך זה יתמקד בדמותו ופועלו. הרמב"ן כתב על הארץ רבות, ואף עלה לארץ וחידש את הישוב היהודי בירושלים. אף שהרמב"ן חי לפני שנים רבות, מעשיו, יצירותיו, ואהבת הארץ שלו עושים אותו לדמות משמעותית ורלוונטית בעבורנו. מערך זה יסייע לך ולחיילך להיחשף לדמותו המרתקת והמשפיעה של הרמב"ן ודרכה לחזק את הקשר שלכם לארץ הזו.

מטרת על:

העצמת תחושת השליחות והמחויבות לצה"ל ומדינת ישראל מתוך מפגש עם דמויות מופת בתולדות העם.

מטרות ביניים:

- החייל יכיר את דמותו של הרמב"ן ואת קורות חייו.
- החייל יסביר תפיסת הרמב"ן ביחס בין אדם לחברו.
- החייל יסביר את ערך אהבת המולדת במעשיו ליישוב ארץ ישראל של הרמב"ן.

מהלך השיעור:

חלק א: חייו ודמותו של הרמב"ן – 10 דקות

חלק ב: אגרת הרמב"ן - 10 דקות

חלק ג: העלייה לארץ ישראל - 10 דקות

סה"כ: 30 דקות

חלק א': קורות חייו ודמותו של רמב"ן (10 דקות)

למפקד/ת: שאל/י: האם אתם מכירים את הרמב"ן? האם מישהו יכול לספר משהו עליו? מישהו מכיר אולי ספר שכתב?

הסבר/י: הרמב"ן (קיצור של ר' משה בן נחמן) היה מגדולי ישראל בימי הביניים, נולד בשנת 1194 בספרד ושם חי רוב שנותיו. הוא נודע כתלמיד חכם גדול, רופא, ומנהיג יהודי ספרד.

מגיל צעיר למד תורה וגם השכלה כללית כמו מדעים, רפואה, פילוסופיה ושפות, והתפרסם כגאון. כתב פירושים לתורה ולתלמוד, והיו לו תלמידים רבים. בספריו כתב הרבה על ארץ ישראל, על חשיבותה ועל אהבתו אליה. כאשר היה קרוב לגיל 70 השתתף בוויכוח דתי בספרד כנגד נציגי הכנסייה הנוצרית בנוכחות מלך ספרד והאצילים. הוא ניצח בוויכוח, אך הבין שבעקבות ניצחונו הוא מאוים ומוטב לו לעזוב את ספרד. הוא עלה לארץ ישראל ורבים רואים בו ממחדשי הישוב היהודי בירושלים הוא נפטר בשנת 1270

חלק ב': אגרת הרמב"ן (10 דקות)

בקיץ של שנת 1267 הגיע רמב"ן לחוף עכו, שהייתה אז בשלטון הצלבנים, ומשם המשיך בדרכו ובא לירושלים ביום ט' באלול. עליבותה של העיר ומצבם העגום של היהודים הונצחו במכתב לבנו שנותר בספרד ויכול לסייע לנו להכיר את דמותו יותר לעומק.

את האגרת כתב ככל הנראה הרמב"ן לבנו - נחמן שנותר בקטולניה בספרד. האגרת היא מעין צוואה רוחנית עם הרבה עצות מעשיות שזכתה לתפוצה רבה. הרמב"ן מציע לבנו לקרוא איגרת זו פעם בשבוע לפחות. באגרת שני חלקים עיקריים: חלק מחשבתי המורה איך האדם צריך להתנהג ואילו תכונות לשפר, וחלק מעשי, המתחיל במילים "על כן אפרש", שבו ממחיש הרמב"ן את דרך ההתנהגות הראויה. אחת העצות הראשונות באיגרת היא:

"שִׁמְעֵנִי בְּנֵי מוֹסֵר אֲבִיךָ, וְאַל תִּטְשׁוּ תוֹרַת אֲמִי: תִּתְּנֶהֱג תְּמִיד לְדַבֵּר כָּל דְּבָרֶיךָ בְּנִחָת, לְכָל אָדָם וּבְכָל עֵת, וּבְזֶה תִּנָּצֵל מִן הַכַּעַס, שֶׁהִיא מִדָּה רָעָה לְהַחֲטִיא בְּנֵי אָדָם. [...]"

בהמשך יסביר הרמב"ן עצתו כיצד להתנהג במפגש עם אנשים:

"על כן אפרש לך איך תתנהג במדת הענוה ללכת בזה תמיד: כל דבריה יהיו בנחת, וראשך כפוף, ועיניך יביטו למטה לארץ ולבך למעלה, ואל תביט בפני אדם בדברך עמו, וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך, ואם חכם או עשיר הוא – עליך לכבדו, ואם רש הוא, ואתה עשיר או חכם ממנו – חשב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד."

בעקבות הקטע, שוחח/י עם חיילך בשאלות הבאות:

- האם אתם מכירים צוואה דומה לזו? מה מיוחד בה?
- מה מדגיש הרמב"ן בעצתו לבנו?
- כיצד אתם מבינים כוונתו באמירה "עיניך יביטו למטה לארץ ולבך למעלה"? מה הוא מדגיש בדבריו?
- האם אתם מזהים קושי ליישם את דבריו?
- כיצד התבוננות ב"כל אדם" כ"גדול ממך" יכול לסייע ביחסים בתוך היחידה?

הסבר/י: הרמב"ן מדגיש את הדרך על פיה לתפיסתו יש לנהוג, בצניעות ובראיית הטוב שבאחר. מעניין למצוא כי גם בחלופ הזמן עצותיו רלבנטיות. המפקד/ת- שתפ/י בתפיסתך ביחס לנושא.

חלק ג': עליית הרמב"ן לארץ ישראל (10 דקות)

רבים רואים ברמב"ן מחדש היישוב היהודי בירושלים, שכן בעקבות הכיבוש הצלבני בשנת 1099 נכחדה הקהילה היהודית בירושלים. בעת ביקורו שלטו בירושלים הממלוכים, שושלת שמוצאה במצרים. העיר באותם ימים הייתה מוזנחת וחרבה, תוצאה של פלישת הטטרים בשנת 1260. הרמב"ן קיבץ את היהודים המעטים שחיו אז בירושלים והעיד על עצמו שהקים בעיר בית כנסת.

וכך הוא מספר על מפגשו עם הארץ:

"ומה אגיד לכם בעניין הארץ? - כי רבה העזובה וגדול השיממון! וכללו של דבר: כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו, ירושלים חרבה מן הכל... ואין ישראל בתוכה (אין בה יהודים) ... רק שני אחים צבעים קונים הצביעה מן המושל, ואליהם יאספו עד מניין מתפללים בביתם בשבתות. והנה זרזנו אותם, ומצאנו בית חרב בנוי בעמודי שיש וכיפה יפה ולקחנו אותו לבית הכנסת, כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחרבות זוכה. והתנדבנו לתיקון הבית וכבר התחילו ושלחו לעיר שכם להביא משם ספרי תורה."

שאל/י:

- מה מוצא הרמב"ן בארץ עם הגעתו אליה?
- מה מדגיש הרמב"ן בפעילותו למען שיקום היישוב היהודי בארץ?
- איזה ערך מגשים הרמב"ן במעשיו?
- מה חשב הרמב"ן ששיג בשיפוץ מבנה אחד בירושלים?

הסבר/י: החלטתו של הרמב"ן להגיע לארץ ישראל לא היתה פשוטה, בארץ לא היתה תשתית לקיום ישוב יהודי חזק ודרשה מידה רבה של אמונה בצדקת הדרך לצד הקרבה ונכונות לווייתורים למען יישובה של הארץ. הגעתו לארץ-ישראל מהווה מבחינתו מימוש חלום כל הדורות לשוב לארץ ישראל ולקיים בה חיים יהודיים עצמאיים. הרמב"ן מתאר את מרכזיותה של ירושלים וכיסופיו אליה, למרות חורבנה, ואת מימוש אהבתו אל הארץ במעשים - (קיבוץ היהודים לקהילה ובניית בית כנסת בירושלים ניתן לומר שהרמב"ן ראה עצמו שליח של העם הנמצא בגלות, שמכוחו ועבורו הוא בונה אחת מחורבותיה של ירושלים.

סיכום מפקד/ת:

- למדנו על דמותו של הרמב"ן ועל קורות חייו
- למדנו על תפיסת הרמב"ן ביחסים בין אדם לחברו ועל פעולותיו לשיקום היישוב היהודי בארץ ישראל.

הבא/י בפני חיילך את ה"אני מאמין" הפיקודי שלך מקומה של אהבת הארץ ומימושה בימינו כאזרחי המדינה וכמשרתי צה"ל וחשיבות היחס לאחר וערך הרעות בהתנהגותנו היומיומית ומשמעותם לביצוע המשימה הצבאית.

הרחבה על דמותו של הרמב"ן

רמב"ן – רבי משה בן נחמן היה מגדולי ישראל המפורסמים והמשפיעים ביותר בימי הביניים. היה רב, תלמיד חכם, פוסק, פרשן התורה, מקובל וגם רופא. לרמב"ן יש סיפור חיים מרתק, הוא נולד בשנת 1194 בעיר גירונה בחבל קטלוניה שבספרד. כבר מגיל צעיר התפרסם בכשרונותיו יוצאי הדופן ואת ספרו הראשון חיבר כבר בגיל שבע עשרה. במקביל רכש לעצמו ידיעות כלליות בתחומי המדעים הפילוסופיה והשפות. הוא עסק גם בבלשנות ובשירה וכתב מספר פיוטים. הרמב"ן עסק בתחומים שונים וכולם נכרת השפעתו: בהלכה ובתלמוד, במחשבה ובהגות, ואף בקבלה. הוא גם פעל הרבה כמנהיג ציבורי בספרד למשל כאשר ייצג את היהודים מול השלטונות או כאשר תיקן תקנות לטובת הציבור. השכלתו הרחבה ואופיו הנוח הקנו לו מעמד מיוחד גם בקרב הגויים, והוא היה בקשרי ידידות עם מלך ספרד יעקב הראשון. הרמב"ן היה יוצר תורני פורה וחיבר חיבורים רבים, עיקר יצירתו התורנית ופרסומו הוא בגלל שני חיבוריו המונומנטליים: פירושו על התורה, ופירושו על התלמוד. חיבורו על התלמוד הוא פירוש מעמיק עיוני ומקיף בו יש משקל רב גם לפסיקת ההלכה ולמסורת יהודי ספרד. פירוש זה השפיע מאוד על לומדי התורה והוא ספר יסוד בכל ישיבה בעולם. פירושו לתורה הוא מפעל אדיר בו יש הסברים מעמיקים ורחבים על כל חמשת חומשי התורה. זה פירוש ייחודי בעומק ההגותי שבו ובכך שהוא כולל גם פירושים לפי הקבלה. הוא חיבר עוד ספרים רבים ואגרות, וגם את האיגרת המפורסמת ששלח לבנו העוסקת במוסר הנקראת "איגרת הרמב"ן".

הרמב"ן העמיד דור של תלמידים שנהיו למפרשי התלמוד ולפוסקים החשובים ביותר כמו הרשב"א והרא"ה ותלמידיהם הריטב"א והר"ן.

ארץ ישראל וחיבתה הם נושא מרכזי בכתביו גם ההלכתית וגם ההגותית. הוא עסק הרבה במצוות יישוב הארץ, בקדושתה ובמעלתה. ו"נאה דורש ונאה מקיים" - הוא אף עלה לארץ והתיישב בה בסוף ימיו. הרמב"ן נחשב כמי שביסס מאוד את החשיבות של ארץ ישראל והקשר אליה בעם היהודי.

אחת ההתרחשויות המרתקות בחייו של הרמב"ן הוא "ויכוח ברצלונה" (1263 לספירה) בו התיצבו מולו המומר פבלוס כריסטיאני וראש המסדר הדומיניקני רמון די פינאפורטי. הויכוח התנהל נוכח המלך וראשי הכנסייה בספרד.

הרמב"ן הגן בתוקף ובהצלחה על היהדות ואמיתתה ובסוף הויכוח המלך נתן לו 300 דוקאטים ושילחו לשלום.

הצלחתו של הרמב"ן בדחיית טענות הנצרות ופרסום הוויכוח בכתב על ידי הרמב"ן, הכעיסו את ראשי הכנסייה בעלי ההשפעה, והם החלו להתנכל לו וליהודים. הרמב"ן שחשש החליט להקדים רפואה למכה עזב את ספרד ועלה לארץ. בגיל 73 ירד בנמל עכו (1267) ומשם הגיע לירושלים ומצא אותה חרבה ועזובה. הרמב"ן חידש את היישוב היהודי בירושלים וייסד בה ישיבה ובית כנסת שקיים עד היום בעיר העתיקה. הרמב"ן נפטר בי"א בניסן כשהוא בן 76 (בשנת 1270) ומקום קבורתו איננו ברור.

הרמב"ן מגלם באישיותו אחדות של תחומים רבים: גאונות ולמדנות יחד רגש ופיוט, הנהגה תקיפה ואומץ רב יחד עם עדינות ורגישות, פילוסופיה וקבלה, מזרח ומערב ספרד ואשכנז. אלו יחד עם חיבוריו התורניים הענפים והמשמעותיים תלמידיו החשובים ופועלו למען עם ישראל מעמידים אותו בשורה אחת עם גדולי האומה. מהרמב"ן נלמד ונבין מהי אהבת המולדת, ומהי לקיחת אחריות תוך פעולה באומץ לב וללא פשרות למען המטרה.